

СПІВПРАЦЯ ТА ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК «ПРОФОРУСУ» ІЗ СТУДЕНТСЬКИМИ ТОВАРИСТВАМИ ТА ОРГАНІЗАЦІЯМИ ЗА КОРДОНОМ.

У статті проаналізовано низку архівних документів УКСРади західних земель України у Львові, пов'язаних з діяльністю професійної організації українського студентства «Профорус» за кордоном, та співпраці її з іншими міжнародними товариствами.

Ключові слова: *«Профорус», Східна Галичина, Академічна Ліга Націй, Український союз студентів-емігрантів з північно-західних земель України (Волині, Холмицини, Полісся, Підляшшя) студентство, еміграція..*

Досліджена проблема є надзвичайно актуальною, оскільки дає змогу проаналізувати на основі раніше неопублікованих архівних матеріалів становище українського студентства західних земель України за кордоном, співпрацю організації «Профорус» з подібними міжнародними товариствами та на основі значної кількості резолюцій та листів висвітлити роль студентства на еміграції для розвитку українських вищих шкіл та української крайової студентської ради.

Мета статті – дослідити стан українського студентства західних земель України за кордоном шляхом аналізу співпраці професійної організації українського студентства «Профорус» з міжнародними студентськими товариствами протягом 1921-1926 рр.

Основні завдання наукової публікації обумовленні аналізом резолюцій, виданих «Профорусом», листуванням з іншими студентськими міжнародними організаціями.

Хронологічні рамки статті охоплюють 1921-1926 рр., оскільки дана організація активно діяла в зазначений період.

Певні аспекти досліджуваної проблеми проаналізовано науковцями. Зокрема, поява та діяльність Центрального союзу українського студентства висвітлена у працях О.А. Гуменюк

«Центральний союз українського студентства – провідна організація української студентської еміграції в культурно-освітній сфері» [1, с. 110], В.М. Тарабан «Утвердження та діяльність центрального союзу українського студентства у 20-ті роки ХХ ст.» [7, с. 200]. Також більш детально про діяльність «Профорусу» та ЦЕСУСу описано у наукових статтях О.М. Мазурок «Особливості структурної організації української студентської професійної організації «Профорус» [3, с. 62], «Участь української професійної організації українського студентства «Профорус» у покращенні матеріального становища студентства на західних землях України в 1921 -1926 рр.» [4, с. 18], «Роль української студентської крайової ради у діяльності «Профорусу» упродовж 1921 – 1926 рр.» [5, с. 162], «Участь тернопільських студентів у діяльності професійної організації українського студентства «Профорус» у 1921 – 1926 рр.» [6, с. 204], «Культурно-освітня та видавнича діяльність професійної організації українського студентства «Профорус» на західноукраїнських землях у 1921 – 1926 рр.» [7, с. 71] Однак більша частина матеріалів знаходиться в Центральному державному історичному архіві України у м. Львові, що становлять джерельну базу статті.

Наукова новизна статті полягає у тому, що у публікації вперше зроблено спробу дослідження становища українського студентства західних земель України за кордоном, співпрацю організації «Профорус» з подібними собі міжнародними товариствами.

Професійна організація українського студентства «Профорус», що діяла на теренах західних земель України впродовж 1921-1926 рр. головним своїм завданням вважала перш за все забезпечення інтересів української молоді, створення належних умов для здобуття освіти, що в свою чергу вилилося у боротьбу за можливість мати свій легальний університет. Однак ті умови, у яких діяла організація, постійні переслідування з боку польської влади не могли забезпечити швидкого вирішення назрілої проблеми, тому «Профорус» налагоджував тісні зв'язки із подібними організаціями за кордоном, тим самим забезпечувавши можливість навчання своїх студентів на студіях

в інших країнах. Зокрема значна частина студентів виїжджали на навчання у Прагу, Кенігсберг, Берлін, Відень, Данциг [17, арк. 12], де могли слухати лекції з різних предметів. Так, лише за 1923-1924 рр. на навчання за кордон з різних міст західних земель України виїхало близько 268 студентів [12, арк. 6].

Еміграція української молоді за межі рідних земель була для «Профоруса», що забезпечувало фінансову підтримку, тому що студент, який виїжджав за кордон на навчання, зобов'язувався переказувати кошти на розвиток організації та українських вищих шкіл (УВШ), а для самого студента – можливість отримати якісну освіти. Серед причин виїзду студентства за кордон були і такі: можливість вивчати літературу та мистецтво, уникнення арешту з боку польської влади, служби у польському війську, можливість отримати сім'ю тощо [17, арк. 13].

Однак не усі студенти могли виїхати за кордон, а ті хто мав такий шанс, виконував низку умов поставлених УКСР перед ними. УКСР видавала спеціальні резолюції, у яких чітко вказувалося, хто із студентства та яким чином міг емігрувати за кордон на навчання. Резолюція під назвою «Розпорядження в справі виїзду за кордон українських студентів вищих учбових закладів у Львові» видана у 1922 році при Головній раді «Профоруса» [8, арк.1]. У ній йшлося про те, що студенти медичного факультету, які перебували на третьому та четвертому навчальних роках можуть виїхати за кордон з метою отримання подальшої освіти та розповсюдження там інформації про УКСР. Що ж до студентів, які тільки-но розпочинали навчання і прагнули здобути освіти за межами рідних земель, то їх виїзду УКСР не перешкоджала жодними умовами, поза як такі студенти виїжджали за власний кошт. Проте це стосувалося тільки тої молоді, що хотіла навчатися на факультетах, які були відсутні на УВШ. Зокрема гірнича справа, експортна академія, ветеринарія та фармакологія [8, арк.1].

Студенти, які закінчували два семестри будь-якого факультету і надалі прагнули продовжити навчання за кордоном, могли розраховувати на допомогу та дозвіл з боку УКСР тільки у випадку, якщо вони брали активну участь у житті

та діяльності українського студентства та української громади зокрема. Разом з тим, окрім дозволу з боку Головної ради «Профоруса», навчання студента за кордоном залежало і від того, чи були вільні місця у вузах інших держав, тому потрібно було чекати на дозвіл виїзду ще і звідти [8, арк.1].

Окрім згаданих умов виїзду на навчання за кордон, студент мав подати спеціальну заяву до Головної Ради «Профоруса», де чітко вказувалися основні дані про нього та мету виїзду. Так, наприклад, «До Української Краєвої Студентської Ради у Львові. Підписаний просить Хвальну Раду дозволити йому виїзд до Данцігу в цілі студії на техніці (Відділ електротехніка). 1. Роман Каранович. 2. 1905 р. народження. 3. Греко-католик. 4. Українська мова. 5. Закінчив Українську Гімназію в Перемишлі. 6. До Данцігу. 7. Факультет технічний, відділ електротехнічний. Перемишль, 27.08.1923 р. Роман Каранович» [17, арк. 100].

Інколи студенти, які прагнули виїхати за кордон, вказували причину свого виїзду безпосередньо у заяві: «До Української Краєвої Студентської Ради у Львові. Підписаний просить об уділенню йому дозволу на виїзд до Праги в цілі студіювання там хемії, як рівнож о позволенню старатися там о підмогу! Прохання своє мотивує слідуєчим: уроджений 1897 року, здав матуру з відзначенням 1922 року, під час війни втратив можливість студіювання протягом шести років, брав участь в україно-польській війні як підхорунжий Української Галицької Армії; не може студіювати на Українському Університеті у Львові з причини цілковитого браку яких-небудь фондів, змушений виїхати за кордон в цілі уникнення арешту, що грозить йому на тлі політичнім та в цілі уникнення служби в польському війську. Стрий, 23.02.1922 р. Маріян Мартин». [13, арк. 14]. У відповідь УКСП відсилала прохаючим спеціальні посвідчення такого змісту: «Оцим посвідчується, що товариш Андрій Новицький, студент прав, український старшина, переслідуваний останнім часом теперішніми політичними властями за організацію праці в повіті і з огляду на це мусить дати йому спробу виїхати за гарницю. Названий брав також живу участь в студентському житті як член Ради Секції УКСП в

Станіславі та секретар Української Окружної Ради в Станіславі. 16.07.1922 р. Виїзд є кончим!»[13, арк. 15]

Заяв такого змісту упродовж 1921-1923 року до Головної ради «Профоруса» подано близько 930 [13, арк.142; 14, арк. 107;15, арк. 104; 16, арк. 109; 17, арк. 129; 18, арк. 123; 19, арк. 68]. Звичайно, що серед них не усі були розглянуті УКСР, значній частині студентів просто відмовляли у виїзді за кордон, або переносили це питантя на наступний рік.

У статуті «Профоруса» вказано на те, що організація об'єднує всю українську молодь, а також і при потребі та бажанні вступу студентство Волині і Холмщини [12, арк.33], важливу роль у еміграції студентства за кордон відігравав також Український союз студентів-емігрантів (УССЕ) з північно-західних земель України (Волині, Холмщини, Полісся, Підляшшя), що діяв у Празі [11, арк.1].

Союз виник внаслідок зборів, що відбулися 18 вересня 1922 року з ініціативи волинського студентства, яке перебувало на той час у Празі з метою студіювання у вищих школах. На цих зборах ухвалено утворити «Волинське земляцтво» – аполітичну організацію, яка мала об'єднувати усіх студентів-волиняків у ЧСР і давати матеріальну та моральну підтримку студентству в краї [11, арк. 1].

Однак ця організація не могла задовольнити інтереси всіх членів, тому вирішено провести реорганізацію товариства, що і сталося 3 грудня 1922 року на основі «Волинського земляцтва» постав УССЕ з північно-західних земель України (Волині, Холмщини, Полісся, Підляшшя), що об'єднував 56 членів. У статуті якого зазначено: «Тримати найтісніші зв'язки з українськими культурно-просвітницькими та спортивними організаціями на північно-західних землях України і працювати на користь цих земель» [11, арк.2].

Заходами УССЕ переказано на підтримку культурно-просвітницької праці 1860 чеських крон, налагоджено можливості виїзду на студії за кордон для академічної молоді, організовано низку лекцій, присвячених молоді з північно-західних земель України. Усе, що не вдалося втілити у життя, УССЕ постановив виконати наступного навчального року,

перетворившись таким чином на самостійний студентський орган [11, арк.2].

Серед причин становлення самостійною організацією можна назвати і такі: існування в Празі трьох студентських організацій різного змісту та ідеології, розпорошення активних членів по цих організаціях, можливість припинення свого існування [11, арк.3].

Можна сказати, що УССЕ з північно-західних земель України (Волині, Холмщини, Полісся, Підляшшя) мав позитивне значення для молоді. Оскільки за час його роботи організовано допомогову акцію студентству, основна мета якої – надання грошових позичок і харчових листів. Так, в результаті 37 студентів отримало допомогу в сумі 2854 чеських крон, 700 харчових листів на обіди та 220 – на вечері [11, арк.3]. Також Союз допомагав студентам одягом, білизною, взуттям та книгами.

Українська молодь, перебуваючи на навчанні за кордоном, головним чином не лише здобувала освіту, але й створювали власні організації, робота яких мала покращити становище УВШ та студентства зокрема. Так в еміграції українськими студентами створено такі організації: «Союз українських студентів-емігрантів» в Польщі (432 члени), «Спілка українських студентів» в Берліні (95 членів), «Академічна громада» в Берліні (35 членів), «Українська академічна громада» у Празі (1459 членів), «Товариство українських студентів гірників» у Пшібрамі (52 члени), «Українська академічна громада» у Подебрадах (822 члени), товариство «Січ» у Відні (378 членів), товариство «Молот» в Любеку (11 членів), товариство «Зоря» у Бухаресті (25, членів), студентська громада «Сайс» у Єгипті (30 членів), «Студенська громада» у Нью-Йорку (65 членів). Усі ці товариства співпрацювали з Головною радою «Профоруса», надсилаючи звіти з діяльності та кошти для розвитку організації та студентства [10, арк. 2].

Студенти, які виїжджали за кордон, звичайно не могли перебувати там довше визначеного терміну, а й навіть могли бути повернені Головною радою «Профоруса» раніше. Умови рееміграції студентства передбачено спеціальним документом:

«Резолюція УКСР в справі рееміграції». «Резолюція передбачала наступне: повернути перебуваюче студентство за кордоном в Східну Галичину на студії Українського Університету у Львові із за браку сил для успішного ведення громадської та студентської праці в краю» [8, арк.1].

Слід відмітити, що проводити контролюючу роботу щодо перебуваючого за кордоном студентства УКСР самостійно не могла, тому цю функцію виконував Центральний Союз Українського Студентства (ЦЕСУС) у Празі, який постійно звітував про свої дії перед «Профорусом» [9, арк.1]. Згідно зі статуттом, ЦЕСУС «дбав про українських студентів за кордоном, про розвиток та розквіт організації», видавав звіти з діяльності і матеріальної допомоги студентству, пересилав до Головної Ради «Профоруса» листи-прохання студентів про надання допомоги, формував власний бюджет [9, арк.1].

Отже, українське студентство через Головну раду «Профоруса» емігрувало в інші країни для того, щоб отримати знання з тих предметів, які не викладали в Українському Університеті у Львові. Звичайно, багато української молоді виїжджали за кордон і з інших причин – уникнення переслідувань з боку польської влади, небажання служити в польському війську та інші. Важливу роль для студентства на еміграції та в краю відігравав УССЕ з північно-західних земель України (Волині, Холмщини, Полісся, Підляшшя), що об'єднував 56 членів і був заснований у 1922 році.

УКСР всіма силами старалася покращити становище власного студентства і для цього підтримувала тісні зв'язки із міжнародними студентськими організаціями, які виникли в той самий час, що і «Профорус». Такий зв'язок забезпечував постійний обмін інформацією та фінансову допомогу з боку закордонних товариств.

Список використаних джерел

1. Гуменюк О.А. Центральний союз українського студентства – провідна організація української студентської еміграції в культурно-освітній сфері // Гілея: науковий вісник : зб. наук. пр. / Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова, УАН; голов. ред. В. М. Вашкевич. – К., 2011. – Вип. 45. – С. 110-118.

2. Мазурок О.М. «Особливості структурної організації української студентської професійної організації «Профорус»// Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В.Гнатюка. Серія: Історія/ За заг. ред. проф. І.С. Зуляка. – Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2012. – Вип. 2. – С. 62-66.
3. Мазурок О.М. «Участь української професійної студентської організації «Профорус» у покращенні матеріального становища студентства на західних землях України в 1921 – 1926 рр.»// Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В.Гнатюка. Серія: Історія/ За заг. ред. проф. І.С. Зуляка. – Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2013. – Вип. 1. – Ч. 2 – С. 18-22.
4. Мазурок О.М. «Роль української студентської крайової ради у діяльності «Профорусу» упродовж 1921 – 1926 рр.» // Проблеми та перспективи наук в умовах глобалізації: матеріали ІХ Всеукраїнської наукової конференції. – Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2013. – С. 162 – 168.
5. Мазурок О.М. «Участь тернопільських студентів у діяльності професійної організації українського студентства «Профорус» у 1921 – 1926 рр.»// Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Тернопілля в історії та культурі України і світу (від найдавніших часів до сьогодення) / За заг. ред. проф. І.С. Зуляка. – Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2012. У двох частинах. Ч. II. С. 204 -207
6. Мазурок О.М. «Культурно-освітня та видавнича діяльність професійної організації українського студентства «Профорус» на західноукраїнських землях у 1921 – 1926 рр.»// Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В.Гнатюка. Серія: Історія/ За заг. ред. проф. І.С. Зуляка. – Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2013. – Вип. 2. – Ч.1. – С. 71-77.
7. Тарабан В.М. Утвердження та діяльність центрального союзу українського студентства у 20-ті роки ХХ ст. / Л.Є. Дещинський // Держава та армія : [збірник наукових праць] / редколегія: Л. Є. Дещинський (відповідальний редактор) [та інші]. – Львів : Видавництво Національного університету "Львівська політехніка", 2000. – 200 с. – (Вісник / Національного університету "Львівська політехніка" ; № 408). – С. 187-1901.
8. Центральний державний історичний архів України у м. Львів (далі ЦДАІЛ України) ф.399, оп. 1. спр. 4, арк. 1

9. ЦДІАЛ України, ф. 399, оп. 1. спр. 14, арк. 6
10. ЦДІАЛ України, ф. 399, оп. 1. спр. 15, арк. 10
11. ЦДІАЛ України, ф. 399, оп. 1. спр. 33, арк. 3
12. ЦДІАЛ України, ф. 399, оп. 1. спр. 114, арк. 6
13. ЦДІАЛ України, ф. 399, оп. 1. спр. 194, арк. 142
14. ЦДІАЛ України, ф. 399, оп. 1. спр. 195, арк. 107
15. ЦДІАЛ України, ф. 399, оп. 1. спр. 197, арк. 104
16. ЦДІАЛ України, ф. 399, оп. 1. спр. 199, арк. 109
17. ЦДІАЛ України, ф. 399, оп. 1. спр. 200, арк. 129
18. ЦДІАЛ України, ф. 399, оп. 1. спр. 201, арк. 123
19. ЦДІАЛ України, ф. 399, оп. 1. спр. 202, арк. 68

Mazurok O.

CONNECTION AND ASSOCIATION UKRAINIAN STUDENTS
UNION “PROFORUS” WITH INTERNATIONAL STUDENT’S
ORGANIZATIONS DURING 1921 – 1926

The article deals with the analysis of archive documents connected with the connection and association Ukrainian students union “Proforus” with international student’s organizations during 1921 – 1926

Key words: “Proforus”, USSE, Academic National Liga, students, emigration.